

DOI: 10.31648/kpp.8115

Sandra Omieczynska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0002-9832-602X

sandra.omieczynska@student.uwm.edu.pl

Monika Przybyłowska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0003-2634-5309

monika.przybylowska@student.uwm.edu.pl

Pandemia COVID-19 – bariera czy ścieżka rozwoju nowej formy nauczania?

Wprowadzenie do problematyki

Otoczający nas świat obejmuje szerokie spektrum zjawisk zarówno negatywnych, jak i pozytywnych, które mają wpływ na funkcjonowanie całego społeczeństwa. Destabilizujące oddziaływanie miała pandemia COVID-19, która wstrząsnęła całym światem na początku lat 20. XXI w. Definicja legalna epidemii oraz pandemii wynika z ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu i zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych ludzi. Zgodnie z art. 2 pkt 9 przytoczonej ustawy epidemia rozumiana jest jako „wystąpienie na danym obszarze zakażeń lub zachorowań na chorobę zakaźną w licznie wyrażnie większej niż we wcześniejszym okresie albo wystąpienie zakażeń lub chorób zakaźnych dotychczas niewystępujących”¹. Z kolei poprzez pandemię rozumiemy chorobę wysoce zakaźną, która rozprzestrzeniła się na minimum dwóch kontynentach w jednakowym czasie². Wirus SARS-CoV-2 okazał się niezwykle zakaźny i ulegał

¹Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (t.j. Dz.U. z 2008 r., Nr 234, poz. 1570; z 2021 r., poz. 2069, 2120; z 2022 r., poz. 64, 655).

²E. Sideris, *Człowiek w sytuacji zagrożenia COVID-19*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2021, nr 2(XLIII), s. 35.

szybkemu rozprzestrzenianiu się w wielu krajach. Po pewnym czasie, gdy rozwój wirusa osiągnął rozmiary charakterystyczne dla pandemii, została ona oficjalnie ogłoszona przez Światową Organizację Zdrowia dnia 11 marca 2020 r.³ Rozwój i ryzyko rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2 były na tyle poważne, że uzasadniały stosowanie wobec obywateli licznych restrykcji. Należy podkreślić, że jedną z nadrzędnych zasad konstytucyjnych jest prawo do wolności każdego człowieka. Niemniej jednak art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej zezwala na ustanowienie niezbędnych ograniczeń wolności obywateli pod warunkiem spełnienia wyrażonych *expressis verbis* przesłanek. Należy do nich legalność ingerencji, konieczność w społeczeństwie demokratycznych oraz celowość ingerencji. Legalność ingerencji obwarowana jest obowiązkiem ustanawiania wszelkich restrykcji na gruncie ustawy. Z kolei celowość ingerencji znajduje swoje uzasadnienie w razie ochrony bezpieczeństwa, porządku publicznego, zdrowia, środowiska, moralności albo praw i wolności innych osób⁴. Bez wątpienia ryzyko zachorowania na zakaźną chorobę zagrażającą życiu lub zdrowiu spełnia warunek konieczności oraz celowości, a więc możliwe jest stosowanie ograniczeń wobec obywateli, jeśli są one wyrażone w ustawie. Wprowadzone restrykcje obejmowały m.in. ograniczenia przemieszczania się obywateli, obowiązek noszenia maseczek i rękawiczek ochronnych, zamknięcie: szkół i uczelni wyższych, galerii handlowych, obiektów sportowych, obiektów kultury i rozrywki, sklepów, z wyjątkiem sklepów spożywczych i drogerii, a także wprowadzenie obowiązku odbycia kwarantanny w razie wykazania pozytywnego wyniku testu na obecność wirusa SARS-CoV-2. Z uwagi na duże ryzyko destabilizacji funkcjonowania gospodarki państwowej oraz edukacji, wiele firm, szkół oraz uczelni wyższych postanowiło zmienić formy prowadzenia danej działalności. *Exempli gratia* uczelnie wyższe, będące przedmiotem niniejszego artykułu, podjęły nauczanie w formie zdalnej⁵.

Istota skutecznej edukacji

Nieodłączną częścią rozwoju społeczeństwa jest edukacja. Stanowi ona sferę życia społecznego, obejmującą kształcenie ludności na różnych poziomach adekwatnie do posiadanego wieku oraz rozwoju osobistego. *Ilustrowana encyklopedia powszechna* wskazuje na rozumienie edukacji przez pryzmat działania ukierunkowanego na wprowadzenie jednostki w wartościowe życie poprzez kształcenie i wychowywanie zgodnie z powszechnie przyjętymi w społeczeństwie wzorcami⁶. Z kolei Elżbieta Rogalska definiuje to pojęcie jako całokształt procesów zmierzających do właściwego wychowania jednostki, wśród których wyróżnia się socjalizację, kształcenie oraz nauczanie. Dzięki

³E. Nowakowska, S. Michalak, *COVID-19 – choroba wywołana zakażeniem wirusem SARS-CoV-2 globalnym zagrożeniem dla zdrowia publicznego*, „Polskie Stowarzyszenie Mikrobiologów” 2020, nr 59(3), s. 227.

⁴Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (t.j. Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483).

⁵Zob. rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 25 lutego 2021r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 363).

⁶*Ilustrowana encyklopedia powszechna*, A–Z, Kraków 2010, s. 250.

wskazanim procesom możliwe jest stymulowanie rozwoju jednostki, nabywanie przez nią właściwych cech i umiejętności niezbędnych do funkcjonowania w grupie społecznej. Wskazana terminologia zwraca głównie uwagę na rozwój jednostki pod względem osobowości, wychowania oraz wiedzy. Szerzej na edukację patrzy Bogusław Śliwerski, który podkreśla jej aspekt komunikacyjny. Wskazuje, że edukacja obejmuje również dialog między nauczycielem i uczniem, którzy wzajemnie nabywają od siebie wiedzę⁷. Jest to stwierdzenie godne poparcia, bowiem dwie jednostki, posiadające niejednokrotnie odmienne spostrzeżenia, mają możliwość wymiany subiektywnych poglądów, wskutek czego spojrzenie na pewne kwestie staje się wielowymiarowe.

Skuteczne i efektywne nauczanie stanowi potencjał dla wielu sfer życia społecznego. Pozwala stworzyć wykwalifikowane kadry pracownicze, przyczyniające się do rozwoju gospodarczego, rozwoju nowoczesnych technologii, medycyny, weterynarii, szkolnictwa, sportu, a także rozwoju systemów bezpieczeństwa. Ponadto edukacja pozwala na właściwe i sprawne reagowanie na zmiany społeczno-ekonomiczne, wpływając na postępy w rozwoju nowoczesnych technologii, a także prowadzenie licznych badań wspomagających zapobieganie i reagowanie na sytuacje kryzysowe⁸. Należy również podkreślić wyraz ogromnego postępu w rozwoju informatyzacji, który umożliwił przeniesienie do sieci internetowej licznych procedur administracyjnych oraz powstanie wielu programów ułatwiających prowadzenie różnych działalności. Nadto informatyzacja pozwoliła stworzyć naukowe bazy danych wspomagające pracę wielu instytucjom. Przykładem zbioru danych jest platforma Lex oraz Legalis, które zapewniają dostęp kancelariom do niezbędnych aktów prawnych wraz z każdorazową nowelizacją. Co więcej, informatyzacja okazała się niezbędnym narzędziem, które wspomogło funkcjonowanie społeczeństwa, w tym szkolnictwa, w czasie zaistnienia zagrożenia epidemiologicznego. Bez rozwoju edukacji, a w konsekwencji rozwoju informatyzacji, niemożliwe byłoby utrzymanie szkolnictwa na właściwym poziomie podczas pandemii. Z kolei bez szkolnictwa rozwój państwowy stanąłby w miejscu. Na poparcie wywodzonej tezy można wskazać fakt, że brak szkolnictwa uniemożliwiłby postęp nauk medycznych, których rola w czasie zagrożenia epidemiologicznego jest dominująca z uwagi na konieczność znalezienia szczepionek, leków i innych sposobów skutecznej ochrony zdrowia.

W doktrynie przeważa pogląd, że główną rolę odgrywa nauczanie na poziomie wyższym, jednakże znajomość podstaw uczonej w szkołach podstawowych i średnich jest niezbędna, aby móc rozwijać dalej swoje horyzonty. W niniejszej kwestii swoje stanowisko wyraził Marcin Romanowski, Podsekretarz Stanu Ministerstwa Sprawiedliwości, trafnie wskazując, że edukacja na uczelniach wyższych jest obecnie koniecznością, która determinuje rozwój społeczny⁹.

⁷ E. Rogalska, *Wychowanie jako podstawowe pojęcie i kategoria pedagogiczna*, <http://www publikacje.edu.pl/pdf/11875.pdf> (dostęp: 16.02.2022).

⁸ J. Czarkowski, M. Malinowski, M. Strzelec, M. Tanaś (red.), *Zdalne kształcenie akademickie dorosłych w czasie pandemii*, Warszawa 2020, s. 7.

⁹ *Ibidem*, s. 7–8.

Wpływ pandemii COVID-19 na szkolnictwo wyższe

W związku z zagrożeniem epidemiologicznym przewidywalny świat uległ istotnym zmianom, co spowodowało konieczność adaptacji społeczeństwa do nowych warunków zarówno społecznych, jak i prawnych¹⁰. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na art. 23 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, który przyznaje rektorowi uczelni wyższej różnorodne kompetencje¹¹. Z kolei art. 50 ust. 1 niniejszej ustawy w sposób bezpośredni wskazuje, że to właśnie „Rektor dba o utrzymanie porządku i bezpieczeństwa na terenie uczelni”¹². Z uwagi na to wskazana wyżej ustawa systematyzuje także kwestię związaną ze zdalnym nauczaniem, a mianowicie norma prawna, wynikająca z art. 67, stanowi, że „jeżeli pozwala na to specyfika kształcenia na studiach na określonym kierunku, część efektów uczenia się objętych programem studiów może być uzyskana w ramach zajęć prowadzonych z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość przy wykorzystaniu infrastruktury i oprogramowania zapewniających synchroniczną i asynchroniczną interakcję między studentami i osobami prowadzącymi zajęcia”¹³. Jak wynika ze owej regulacji, ustawodawca już przed wybuchem pandemii COVID-19 przyznał możliwość prowadzenia zajęć w formie zdalnej, o ile zostaną spełnione pewne okoliczności. Takie stanowisko ma swoje źródło w regulacji europejskiej, a dokładnie w związku z art. 149 ust. 2 traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską¹⁴, uściślającym że Wspólnota poprzez swoje działanie dąży do „popierania kształcenia na odległość”¹⁵. W związku z powyższym procesom przystosowawczym uległo szkolnictwo na uczelniach wyższych, które zostało przeniesione początkowo do formy zdalnej, a następnie do formy hybrydowej w związku z ograniczeniem obostrzeń¹⁶.

Powracając do zacytowanego unormowania krajowego, konieczne jest, aby zwrócić uwagę na zawarte w nim pojęcie dotyczące wykorzystania wszelkich narzędzi, które służą do stworzenia „synchronicznej i asynchronicznej interakcji między studentami i osobami prowadzącymi zajęcia”. Otóż pierwsze pojęcie należy rozpatrywać jako „wzajemne oddziaływanie na siebie osób w tym samym czasie, czyli np. nauczanie poprzez czat lub wideokonferencję”¹⁷. W tym rozumieniu mieści się także m.in. prowadzenie zajęć przy wykorzystaniu platformy Microsoft Teams. Z kolei interakcja asynchroniczna

¹⁰ A. Wojtczuk, *Pandemia koronawirusa – zmiana w świecie zagrożenia dla zdrowia psychicznego i szanse rozwojowe*, „Student Niepełnosprawny” 2020, nr 20(13), s. 102.

¹¹ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1668; z 2022 r., poz. 574).

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (t.j. Dz.U. UE C 321E z 2006 r.).

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Zob. zarządzenie nr 154/2021/2022 Rektora UAM w Poznaniu z dnia 8 grudnia 2021 r.; zarządzenie nr 5/R/21 Rektora UG z dnia 14 stycznia 2021 r.; zarządzenie nr 22/2020 Rektora UMCS z dnia 24 marca 2020 r.; zarządzenie nr 37/2020 Rektora UWM z dnia 26 marca 2020 r. i in.

¹⁷ M. Dokowicz, [w:] J. Woźnicki (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, 2019, Lex, art. 67.

w literaturze przedmiotu jest tłumaczona jako oddziaływanie na siebie osób, ale istotną różnicą jest to, że dzieje się w różnym czasie. W tym przypadku mowa o korzystaniu z poczty e-mail lub forum.

Kolejny akt prawny, mianowicie rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów, określa w § 13 ust. 1, że „w okresie od dnia ogłoszenia stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii do końca semestru, w trakcie którego stan ten został odwołany, zajęcia na studiach mogą być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość niezależnie od tego, czy zostało to przewidziane w programie studiów”¹⁸. Należy nadmienić, że zacytowany § 13 został dodany do wskazanego wyżej aktu przez rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego zmieniające rozporządzenie w sprawie studiów z dnia 29 września 2020 r.¹⁹ Podkreślenia wymaga również fakt, że powyższe zmiany weszły w życie dnia 1 października 2020 r.

Możliwość prowadzenia zajęć w formie zdalnej stanowiło spore *novum* dla pracowników naukowo-dydaktycznych. Wymagało ono od kadry pracowniczej przystosowania się do zmian, a także przyuczenia się w zakresie korzystania z możliwości informatycznych. Niezbędne, zarówno z punktu widzenia nauczycieli akademickich, jak i studentów, okazało się zaznajomienie z programami oferowanymi przez pakiet Microsoft Office 365, wśród których wyróżniamy Microsoft: Word, PowerPoint, Teams oraz Outlook. W związku z tym nauka w formie zdalnej, niestety, napotkała na wiele problemów związanych z komunikacją, która jest nieodłączną częścią edukacji²⁰.

Prowadząc rozważania na temat nowej formy nauczania, można zauważyć zarówno sporo wad nauki zdalnej, jak również wiele zalet, które w dużej mierze równoważą się. Począwszy od wadliwości, należy dostrzec bardzo duży spadek efektywności nauczania. Bez wątpienia jest to bardzo pejoratywne zjawisko, które hamuje rozwój społeczeństwa w wielu dziedzinach. Spadek ten wyraża się w:

- braku możliwości skontrolowania faktycznej obecności oraz zaangażowania studenta,
- spadku wiarygodności wyników nauczania,
- zachwianiu sprawiedliwego wynagradzania studentów stypendium rektorskim za wyróżniające wyniki w nauce, co z kolei ma wpływ na zanik ambicji wśród grona studenckiego,
- biernej postawie studentów, która wynika z zaprzestania korzystania przez nich z dodatkowych form aktywności naukowej.

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1861; z 2021 r., poz. 661).

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego zmieniające rozporządzenie w sprawie studiów z dnia 29 września 2020 r. (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1679).

²⁰ Przeprowadzane liczne badania wykazały także występowanie problemów związanych z brakiem odpowiedniego sprzętu, wsparcia technicznego, a także doświadczaniem lęku przed nową formą nauczania oraz brak odpowiednich kompetencji i odpowiedniego doświadczenia. Zob. J. Czarkowski, M. Malinowski, M. Strzelec, M. Tanaś (red.), op. cit., s. 9-10.

Nauczanie w formie zdalnej spowodowało również znaczny zanik więzi międzyludzkich, który wynika z ograniczenia, a nawet niemożności kontaktu z rówieśnikami oraz pracownikami naukowymi, którzy częstokroć pomagali w rozwoju naukowym. Ponadto wykładowcy akademicy nie mieli możliwości poznać osobiście grona ambitnych studentów.

Wśród wad należy zwrócić również uwagę na ograniczony dostęp do bibliotek, tym samym także do niezbędnej literatury, a możliwe do uzyskania skany wiązały się z ograniczonym zakresem stron oraz koniecznością oczekiwania na potrzebny plik. W konsekwencji studentom znacznie trudniej było wykonać prace dyplomowe w wyznaczonym przez promotora czasie.

Na negatywny wpływ nauki zdalnej na szkolnictwo zwrócili uwagę Elżbieta Jaszczurowska i Mirosław Laszczak. Zdaniem uczonych zmianie uległy życiowe cele i aspiracje. Autorzy wyodrębnili cechy dominujące w społeczeństwie w czasie pandemii, takie jak: strach, panika, unikanie, podejrzliwość, nieufność, wrogość, wiara zabobonom i utrata racjonalnego myślenia. Po przeprowadzonych badaniach wysunęli tezy, zgodnie z którymi szkolnictwo stało się nieinteresujące, osłabieniu uległy ambicje studentów, zaś biblioteki przestały być magazynem wiedzy. Podkreśli także możliwość wymierania znanej dotychczas stacjonarnej formy nauczania i zastępowania jej formą z informatyzowaną²¹. Niemniej jednak w tej wyjątkowej sytuacji ważniejsza była wygoda nauczania, a nie jej efektywność.

Mimo wielu negatywnych konsekwencji zdalnej formy nauczania, na które zwraca uwagę niejednokrotnie piśmiennictwo, należy zwrócić uwagę na korzyści, jakie wprowadziła ona do systemu nauczania. Po pierwsze, studenci pozyskali całkowitą wiedzę na temat pakietu MSOffice, którego znajomość niejednokrotnie widnieje w *curriculum vitae* składanych pracodawcom. Co więcej, pakiet ten jest coraz częściej wykorzystywany przez instytucje państwowe, jak i przez liczne firmy prywatne. Nadto studenci, mając ograniczony dostęp do literatury w bibliotekach, nauczyli się korzystać z e-booków oraz baz danych, takich jak Lex, Legalis, Discord, Notion, CEJSH²².

Korzystny wpływ upatruje się również w lepszej organizacji pracy, ponieważ w razie choroby lub innej przyczyny uniemożliwiającej osobiste stawiennictwo pracownika naukowego, jest on wyposażony w narzędzia umożliwiające przeprowadzenie zajęć na odległość. Melioratywny wpływ na organizację pracy wynika także z możliwości szybszego nawiązywania kontaktu między studentami i pracownikami naukowymi uczelni. Jak wskazują Patrycja Sito, Agnieszka Molga i Adam Hermanowicz, studenci za pośrednictwem Internetu mogą uczyć się tego, czego chcą, a także w dogodnym dla nich czasie i miejscu²³.

²¹ E. Jaszczurowska, M. Laszczak, *Szkolnictwo – cicha ofiara epidemii*, „Polonia Journal” 2020, nr 12, s. 235–248.

²² The Central European Journal of Social Sciences and Humanities, <http://www.cejsh.icm.edu.pl/>.

²³ A. Hermanowicz, A. Molga, P. Sito, *E-learning – zalety i wady z punktu widzenia studenta*, „Dydaktyka Informatyki” 2018, nr 13, s. 107.

Niezbędne jest zwrócenie uwagi na kwestię zdobywania przez studentów doświadczenia zawodowego. Niestety, bardzo często programy nauczania obejmują zbyt wiele godzin dydaktycznych lub są ułożone w taki sposób, że uniemożliwiają studentom podjęcie pracy celem zdobycia dodatkowych środków utrzymania, jak również zdobycia doświadczenia w ramach zawodu zgodnego z obraną ścieżką rozwoju na studiach. Nauczanie zdalne bądź hybrydowe, z uwagi na brak konieczności fizycznej obecności na sali wykładowej, umożliwia pogodzenie studiowania z pracą. Nadto kolejną zaletą nowej formy nauczania jest oszczędność czasu oraz możliwość ograniczenia ponoszonych kosztów na wyżywienie, transport oraz, w przypadku całkowitej nauki zdalnej, koszty zakwaterowania²⁴.

Na uwagę zasługuje również fakt, że od kilku lat wśród środowiska akademickiego została rozpowszechniona informacja na temat możliwości czynnego działania *pro publico bono*. Mianowicie młodzież ma możliwość uczestniczenia w Legii Akademickiej, a także możliwość dołączenia do organizacji Wojsk Obrony Terytorialnej. Podczas zagrożenia epidemiologicznego osoby należące do wskazanych organizacji podejmowały szereg działań na rzecz społeczeństwa, dzięki czemu studenci, już na etapie nauczania, mieli szanse uzyskać ogromne doświadczenie w ramach reagowania w przypadku sytuacji kryzysowych.

W związku z powstaniem zagrożenia epidemiologicznego oraz licznymi zmianami w funkcjonowaniu uczelni ustawodawca w art. 34 ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń chorób zakaźnych u ludzi wprowadził obowiązek izolacji dla danej osoby w sytuacji, gdy może istnieć możliwość szerzenia się wirusa. Czas pandemii COVID-19 był niezwykle trudny ze względu na nieustanne zagrożenie zakażenia oraz konieczność przebywania na izolacji bądź kwarantannie. Problematyczne także wydawało się zachowanie ciągłości pracy zarobkowej przez wiele osób, w tym przez wykładowców uczelni wyższych. Wskutek tego zostały podjęte kolejne działania ustawodawcze, mające na celu umożliwienie wykonywania pracy zdalnej podczas przebywania na izolacji lub kwarantannie. Wobec czego należy zwrócić uwagę na art. 4h ust. 1 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, który stanowi, że „w okresie ogłoszenia stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii, pracownicy i inne osoby zatrudnione, poddane obowiązkowej kwarantannie, mogą, za zgodą pracodawcy albo zatrudniającego, świadczyć w trybie pracy zdalnej pracę określoną w umowie i otrzymywać z tego tytułu wynagrodzenie”²⁵. Powyższy przepis tyczy się kwarantanny i został wprowadzony do porządku prawnego 29 listopada 2020 r. Analogiczna treść dotycząca izolacji została zawarta poprzez dodanie 5 grudnia 2020 r. w art. 4ha niniejszej specustawy

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 2095 z późn. zm.), dalej: specustawa covidowa.

covidowej. Jest to niewątpliwie korzystne rozwiązanie dla pracowników, ponieważ dzięki temu możliwe jest otrzymywanie przez nich „pełnego wynagrodzenia zamiast 80% zasiłku chorobowego”²⁶, oczywiście jeśli stan zdrowia danego pracownika na to pozwala. W piśmiennictwie zwraca się także uwagę, że jeśli stan zdrowia osoby przebywającej na izolacji lub kwarantannie uległ by pogorszeniu, co z kolei wiązałoby się z brakiem możliwości świadczenia pracy zdalnej, to taki pracownik posiada „prawo do otrzymania wynagrodzenia chorobowego albo zasiłku chorobowego za pozostały okres przebywania w izolacji w warunkach domowych”²⁷. Oprócz możliwości uzyskania zarobkowania, nauczyciele akademicy przebywający na kwarantannach mogli zapobiec powstawaniu zaległości, konieczności odrabiania zajęć ze studentami, a także destabilizacji programu studiów.

Stanowisko środowiska akademickiego

Analizie, za pomocą metod bezpośrednich i pośrednich, zostało poddane stanowisko studentów uczelni wyższych, którzy w praktyce mierzyli się z skutkami stosowanych obostrzeń na ich macierzystych uczelniach. Środowisko studenckie spotkało się z pytaniem, czy popierają stosowanie omawianych restrykcji (patrz wykres 1). W niniejszej kwestii środowisko studenckie jest bardzo podzielone, ponieważ 41% ankietowanych opowiedziało się negatywnie odnośnie do stosowania obostrzeń.

Wykres 1. Stosunek studentów do stosowania obostrzeń wobec szkolnictwa wyższego w związku z pandemią COVID-19

Źródło: opracowanie własne.

²⁶I. Baranowska, *Praca zdalna na izolacji – zmiana od 5 grudnia, 2020*, Lex.

²⁷Ibidem.

Blisko połowa ankietowanych stwierdziła, że zdalna forma nauczania jest zupełnie nieskuteczna, ponieważ obniża poziom zaangażowania, utrudnia przekaz informacji oraz kontakt z wykładowcą, rodzi trudności w zdobyciu wiedzy praktycznej. Co więcej, zdaniem ankietowanych stan zdobytej wiedzy przez naukę zdalną jest krótkotrwały. Krytyce został poddany również zbyt długi czas spędzany przed komputerem, który powoduje liczne problemy zdrowotne. Wielu studentów otwarcie zwróciło uwagę na dużą nieuczciwość i nieadekwatność ocen do faktycznej wiedzy oraz zaangażowania, a także na stosunkowo często występujące podejście do nauczania w sposób lekceważący. Ponadto ankietowani podkreślili rosnącą tendencję do ignorowania mniej wymagających przedmiotów. Ciekawym spostrzeżeniem jest wzrost trudności programowej, który częstokroć wymaga większego kontaktu z prowadzącym, aniżeli na odległość. Z kolei druga połowa ankietowanych obrała stanowisko *a contratio* i podkreśliła skuteczność i efektywność nowej formy dydaktycznej – stoją na stanowisku, że jeżeli student chce osiąść wiedzę, to ją zdobędzie bez względu na miejsce faktycznego przebywania. Podkreślili również znaczną oszczędność czasu, która *de facto* można wykorzystać do nauki, a także możliwość odtwarzania i utrwalania wiadomości.

Środowisko lekarskie oraz doktryna często poruszała kwestię wpływu obostrzeń w związku z ochroną zdrowia przed pandemią na pozostałe sfery zdrowotne ludzi. Na skutek zaistnienia zagrożenia społeczeństwo było zmuszone zmierzyć się z nieznanymi i przerażającym zjawiskiem. Długotrwała izolacja oraz przekaz medialny ukazujący rosnące wskaźniki zakażeń oraz zgonów miały ogromny wpływ na powstanie paniki i spadek poczucia bezpieczeństwa ludności. Nadto przewlekły stres rodzi w człowieku lęk oraz inne stany depresyjne²⁸. Warto zwrócić uwagę na wyniki badań projektu realizowanego przez Wydział Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego w 2020 r. pod tytułem „Psychologiczne aspekty epidemii COVID-19 w Polsce”, który nadzorowany był przez dr hab. Małgorzatę Gambin. W niniejszym projekcie badaniu zostało poddanych blisko 2200 osób. Wyniki wskazują na objawy lęku uogólnionego u ponad połowy ankietowanych oraz objawy depresji u około 48% respondentów²⁹. Powyższe stwierdzenia potwierdzają przeprowadzone przez autorki niniejszego artykułu badania, których wyniki przedstawia wykres 2. Zgodnie z zebranymi informacjami 47% ankietowanych studentów wyznało, że zostali dotknięci problemami natury psychicznej. Należy wziąć pod uwagę fakt, że niniejszy wynik najprawdopodobniej jest zaniżony, ponieważ społeczeństwo ma tendencje do ukrywania swoich problemów na tle psychicznym z uwagi na dwubiegunowy odbiór społeczeństwa. Chorzy nierzadko odczuwają ciekawość oraz społeczną empatię. Niemniej jednak odbiór ten częściej posiada negatywny wyraz w postaci odrazy, ignorancji oraz wyśmiewania, co wskazuje na silną stygmatyzację³⁰.

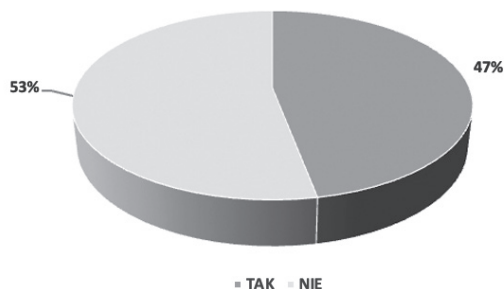
²⁸ A Wojtczuk, op. cit., s. 102.

²⁹ E. Sideris, op. cit., s. 42.

³⁰ S. Podbrożna, *Postawy społeczne wobec chorych psychicznie*, „Puls Uczelni” 2012, nr 6(4), s. 11.

Duży wpływ na stygmatyzację społeczną ma niejednoznaczność pojęcia chorób psychicznej. Należy zwrócić uwagę, iż w art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego ustawodawca nie posługuje się pojęciem „choroby psychicznej”, a pojęciem „osoba z zaburzeniami psychicznymi” i rozumie przez nią osobę upośledzoną umysłowo lub wykazującą zaburzenia psychotyczne albo inne zakłócenia czynności psychicznej³¹. Z kolei w doktrynie i w rozporządzeniach Ministra Zdrowia wskazane pojęcie stosowane jest wielokrotnie. Nadto w społeczeństwie termin ten jest używany dość często potocznie, w sposób sprzyjający powstawaniu stereotypów. Wskazany język potoczny w odczuciu osób doświadczających takich trudności jest stygmatyzujący i krzywdzący, bowiem prowadzi do pewnego szufladkowania w kategorię osób chorych psychicznie. Warto również zaznaczyć, iż negatywne nastawienie społeczeństwa wobec osób doznających takich problemów wynika z poczucia niezrozumienia oraz obcości. Człowiek, który nie doznał problemów emocjonalnych, nie jest w stanie zrozumieć jednostki zmagającej się z problemami natury psychicznej. Jak trafnie spostrzegli Martin Heidegger i Hans-Georg Gadamer, każde rozumienie stanowi interpretację nieodzownie powiązaną z własnym doświadczeniem³².

**Czy od czasu zaistnienia pandemii
miałeś/miałaś problemy zdrowotne na tle
psychicznym?**

Wykres 2. Skala problemów zdrowotnych na tle psychicznym wśród studentów w czasie trwania pandemii COVID-19

Źródło: opracowanie własne.

Drugą kwestią, przed którą przestrzegało środowisko lekarskie, jest długotrwałe korzystanie ze sprzętu elektronicznego podczas wielogodzinnych zajęć oraz odrabianie wszelkich zadań domowych, co spowodowało u studentów pogorszenie ostrości widzenia. Długotrwała nauka przed monitorem może znacząco wpływać na progresję wady

³¹ Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz.U. z 1994 r., Nr 111, poz. 535; z 2020 r., poz. 685).

³² A. Bańbura, M. Opoczyńska-Morasiewicz, *Stygmatyzacja osób chorujących psychicznie i jak jej przeciwdziałać – analiza wypowiedzi osób starszych*, „Psychiatria Polska” 2020, nr 54(4), s. 816-817.

oraz nasilać inne problemy, takie jak zespół suchego oka³³. Zdaniem Marka E. Prosta liczba osób zmagających się z problemami dotyczącymi wady wzroku wzrosła do tego stopnia, że lekarze okuliści stali się jednymi z najczęściej odwiedzanych specjalistów służby zdrowia³⁴. Skalę problemów związanych z wzrocznością grona studenckiego w czasie pandemii przedstawia wykres 3. Bardzo przykrym zjawiskiem jest to, że wprowadzone rozwiązania, które miały uchronić nasze płuca i drogi oddechowe, wpłynęły negatywnie na jeden z najważniejszych ludzkich zmysłów. Niestety, po zwalczeniu całkowicie pandemii koronawirusa zachowania większości społeczeństwa nie uległy zmianie. Wielu ludzi pozostała uzależniona od korzystania z urządzeń cyfrowych i nie ograniczyła korzystania z nich, co w dalszym ciągu negatywnie oddziałuje na narząd wzroku. Profesor Anna M. Ambroziak podkreśla, że komfort widzenia, a także minimalizacja pozostałych dolegliwości są fundamentalne dla zdrowia psychicznego, które już stanowi nie lada wyzwanie³⁵.

Wykres 3. Skala problemów związanych z wzrocznością wśród studentów w czasie pandemii COVID-19

Źródło: opracowanie własne.

Wnioski własne

Dokonana analiza, spostrzeżenia środowiska akademickiego, a także własne doświadczenie pozwalają stwierdzić, że zdalna forma nauczania, mimo wielu zalet, niesie negatywne, często nieodwracalne skutki charakteryzujące się spadkiem poziomu edukacji i kompetencji wykwalifikowanych kadr pracowniczych, jak również problemami zdrowotnymi osób uczących się. Zdalna forma dydaktyczna sprzyja rozwojowi biernej postawy wśród studentów, spadkowi zaangażowania zarówno studentów, jak

³³ A.M. Ambroziak, *Kontaktologia w dobie koronawirusa*, „Medical Education” 2020, vol. 7, nr 2(26), s. 159.

³⁴ M.E. Prost, *Koronawirus, a narząd wzroku. Możliwości zakażenia, objawy kliniczne i profilaktyka w gabinecie okulistycznym*, „Medical Education” 2020, vol. 7, nr 1(25), s. 6.

³⁵ A.M. Ambroziak, op. cit., s. 159.

i nauczycieli akademickich oraz zachwianiu sprawiedliwego systemu nauczania. Ani oszczędność ekonomiczna, ani oszczędność czasu nie powinna mieć prymatu nad zdobywaniem szerokiej i dogłębnej wiedzy. Ponadto, przynajmniej rację przedstawicielom doktryny, elektroniczna forma kształcenia niweczy cele i aspiracje wśród młodych i ambitnych dotychczas ludzi. Wiele osób zostało dotkniętych dystymią, depresją, zaburzeniami lękowymi, zaburzeniami odżywiania, apatią oraz utratą racjonalnego myślenia. To najlepszy dowód na to, jak świat cyfrowy oddziałuje na ludzkie myśli i uczucia. Niestety, stały rozwój informatyzacji, mimo wielu nowych możliwości, prowadzi do skomputeryzowania sfer życia społecznego, co jeszcze bardziej odbije się na zdrowiu psychicznym oraz wzroczności wśród społeczeństwa. Jest to niezwykle pejoratywne zjawisko, bowiem prowadzi do znaczącego zaniku kontaktu międzyludzkich. W tym miejscu warto podkreślić istotę kontaktów międzyludzkich, które są niezbędne dla rozwoju osobistego i kondycji psychicznej, ponieważ człowiek jako istota rozumna jest przystosowany do życia w społeczeństwie, nie zaś w samotności.

Prowadząc rozważania, należy stwierdzić, że nauka hybrydowa jest bardzo ciekawym narzędziem, który mógłby przełożyć się bardzo pozytywnie na funkcjonowanie uczelni wyższych i załagodzić spór między nauką stacjonarną a nauką zdalną. Niemniej jednak wiele rzeczy wymaga poprawy. Konieczne jest m.in. ulepszenie technik sprawdzania wiedzy w celu uzyskania wiarygodniejszych wyników, co wydaje się możliwe z uwagi na zauważalny postęp informatyzacji. Niezbędne jest również ograniczenie liczby godzin spędzanych przed komputerem celem zapobiegania problemom ze wzrocznością studentów.

Należy zwrócić uwagę także na pomijaną, przykrą konsekwencję, jaką jest zanik tradycji wśród środowiska akademickiego. Od lat pojęcie „studiowania” cieszy się wśród młodych ludzi bardzo pozytywną opinią. Oprócz możliwości uzyskania wykształcenia, wiąże się ono z wejściem w dorosły świat, możliwością korzystania z różnorodnych aktywności studenckich, zarówno sportowych, jak i naukowych, z możliwością poznania wielu interesujących ludzi oraz ze znaczącym rozwojem osobistym. Od czasu pandemii studia stają się postrzegane przez młodzież jako możliwość łatwego uzyskania wykształcenia. W tym miejscu należy podkreślić, że nauka hybrydowa wiąże się obecnie z odbywaniem się zasadniczych egzaminów w formie zdalnej; notabene tak samo jak całkowita nauka zdalna daje możliwość studentom posiłkowania się źródłami naukowymi w trakcie trwania egzaminu sprawdzającego posiadaną wiedzę.

Podsumowanie

Szkolnictwo stanowi bardzo ważny aspekt życia naszego społeczeństwa, bowiem wpływa na dojrzewanie człowieka, jego rozwój osobisty, a także otwiera nowe horyzonty. Niemniej jednak nigdy nie będzie tak ważną wartością, jaką jest życie i zdrowie. Ustawodawca, ograniczając funkcjonowanie uczelni wyższych, miał na celu ochronę najważniejszych wartości ludzkich. Głównym celem edukacji jest wyposażenie studenta w wiedzę i umiejętności przydatne w życiu zawodowym, a także w chęć osiągnięcia

ambitnych celów. Tymczasem tak nagła zmiana uwidoczniła wiele słabości edukacji i dołożyła kolejnych uciążliwych problemów, zarówno z łącznością, jak i ze spadkiem efektywności nauczania. Mimo że nauka na odległość ułatwia wiele spraw i daje szereg możliwości dzięki zapewnieniu większej dyspozycyjności, to nigdy nie zastąpi prawdziwej, stacjonarnej formy nauczania. Długotrwała odmienna rzeczywistość rodzi wiele problemów, o których nikt uprzednio nie myślał. Pograża ona społeczeństwo w bezradności, marazmie, w świecie o zmniejszonym stopniu ambicji i chęci samorealizacji. Szkodzie uległo nie tylko zdrowie psychiczne, zmysł wzroku, ale także nastąpił wzrost otyłości z uwagi na zanik aktywności fizycznej. Żyjemy w świecie, w którym człowiek potrzebuje drugiego człowieka i żaden monitor go nie zastąpi.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Ambroziak A.M., *Kontaktologia w dobie koronawirusa*, „Medical Education” 2020, vol. 7, nr 2(26).
- Bañbura A., Opoczyńska-Morasiewicz M., *Stygmatyzacja osób chorujących psychicznie i jak jej przeciwdziałać – analiza wypowiedzi osób starszych*, „Psychiatria Polska” 2020, nr 54(4).
- Baranowska I., *Praca zdalna na izolacji – zmiana od 5 grudnia, 2020*, Lex.
- Czarkowski J., Malinowski M., Strzelec M., Tanaś M. (red.), *Zdalne kształcenie akademickie dorosłych w czasie pandemii*, Warszawa 2020.
- Dokowicz M., [w:] J. Woźnicki (red.), *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Hermanowicz A., Molga A., Sito P., *E-learning – zalety i wady z punktu widzenia studenta*, „Dydaktyka Informatyki” 2018, nr 13.
- Ilustrowana encyklopedia powszechna, A-Z*, Kraków 2010.
- Jaszczurowska E., Laszczak M., *Szkolnictwo – cicha ofiara epidemii*, „Polonia Journal” 2020, nr 12.
- Nowakowska E., Michalak S., *COVID-19 – choroba wywołana zakażeniem wirusem SARS-CoV-2 globalnym zagrożeniem dla zdrowia publicznego*, „Polskie Stowarzyszenie Mikrobiologów” 2020, nr 59(3).
- Podbroźna S., *Postawy społeczne wobec chorych psychicznie*, „Puls Uczelni” 2021, nr 6(4).
- Prost M.E., *Koronawirus, a narząd wzroku. Możliwości zakażenia, objawy kliniczne i profilaktyka w gabinecie okulistycznym*, „Medical Education” 2020, vol. 7, nr 1(25).
- Sideris E., *Człowiek w sytuacji zagrożenia COVID-19*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka” 2021, nr 2(XLIII).
- Wojtczuk A., *Pandemia koronawirusa – zmiana w świecie zagrożenia dla zdrowia psychicznego i szanse rozwojowe*, „Student Niepełnosprawny” 2020, nr 20(13).

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (t.j. Dz.U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483).
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 września 2018 r. w sprawie studiów (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1861; z 2021 r., poz. 661).
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego zmieniające rozporządzenie w sprawie studiów z dnia 29 września 2020 r. (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 1679).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 25 lutego 2021 r. w sprawie czasowego ograniczenia funkcjonowania niektórych podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 363).
- Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (t.j. Dz.U. UE C 321E z 2006 r.).
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz.U. z 1994 r., Nr 111, poz. 535; z 2020 r., poz. 685).
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (t.j. Dz.U. z 2008 r., Nr 234, poz. 1570; z 2021 r., poz. 2069, 2120; z 2022 r., poz. 64, 655).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1668; z 2022 r., poz. 574).
- Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 2095 z późn. zm.).
- Zarządzenie nr 22/2020 Rektora Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie z dnia 25 marca 2020 r. w sprawie realizacji programów studiów, programów kształcenia doktorantów oraz programów studiów podyplomowych i innych form kształcenia z zastosowaniem metod i technik kształcenia na odległość w związku z przeciwdziałaniem skutkom rozprzestrzeniania się wirusa SARS-CoV-2 wśród członków społeczności Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.
- Zarządzenie nr 37/2020 Rektora Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie z dnia 26 marca 2020 r. w sprawie zmian w funkcjonowaniu uczelni w warunkach stanu epidemii wywołanej koronawirusem SARS-CoV-2.
- Zarządzenie nr 5/R/21 Rektora Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 14 stycznia 2021 r. w sprawie zasad organizacji działalności dydaktycznej i naukowo-badawczej Uniwersytetu Gdańskiego w okresie zagrożenia wirusem SARS-CoV-2 w semestrze letnim roku akademickiego 2020/2021.
- Zarządzenie nr 154/2021/2022 Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu z dnia 8 grudnia 2021 r. w sprawie organizacji kształcenia w okresie od dnia 20 grudnia 2021 r. do 9 stycznia 2022 r.

Źródła internetowe

<http://www.cejsh.icm.edu.pl/>.

<http://www.publikacje.edu.pl/pdf/11875.pdf>.

COVID-19 pandemic – barrier or path of development of a new form of teaching?

Summary

Education in the 21st century has reached a very high level. There has been a significant development of computerization, medical sciences, pharmaceuticals, technical sciences and other areas important from the point of view of social life. Unfortunately, over time, education has been subjected to an unpredictable and difficult test. Namely, education had to deal with the COVID-19 pandemic that destabilized the entire country, including the school system. Due to the need to protect one of the most important human values, which is health, the legislator limited the functioning of many institutions and enterprises. The restrictions also applied to the functioning of universities. Thus, the stationary education system has changed to an electronic form. This form was a huge novelty for both research and teaching staff and students. It required adapting to changes, providing well-functioning equipment, as well as training in the use of IT programs. After two years of the remote form, it can be clearly stated that it brings both many benefits and many advantages. The beneficial effect is seen in better organization of work, economic savings, time savings and the possibility of taking up a job. Nevertheless, the indicated advantages will not outweigh the disadvantages of remote teaching. Among the shortcomings, the inability to control the actual presence and involvement of the student, a decrease in the credibility of teaching results, passive attitude of students, disturbance of the teaching system, disappearance of interpersonal contacts, disappearance of tradition, as well as numerous health problems are clearly visible. It is worth noting that hybrid learning is a tool with great potential, which could translate very positive into the functioning of universities and could be the golden mean between stationary science and distance learning. Nevertheless, there is too much room for improvement to be considered an attractive form of teaching.

Keywords: pandemic, COVID-19, education, new didactic form, remote learning, hybrid learning